

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ГАСАНОВ РУСТАМ НАДІРОВИЧ

УДК 343.132:343.163

ЗДІЙСНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРОМ В ЧАСТИНІ
ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі кримінального процесу та криміналістики Інституту права імені В. Сташиса Класичного приватного університету.

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
Холостенко Андрій Володимирович,
Одеський державний університет внутрішніх
справ, проректор.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Волобуєв Анатолій Федотович,
Донецький юридичний інститут МВС України,
професор кафедри криміналістики

кандидат юридичних наук, доцент
Копіца Олег Володимирович,
Апеляційний суд Одеської області,
суддя.

Захист відбудеться 27 жовтня 2017 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.884.04 в Одеському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 65014, м. Одеса, вул. Успенська, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеського державного університету внутрішніх справ за адресою: 65000, м. Одеса, пров. Сабанський, 4.

Автореферат розісланий 26 вересня 2017 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. М. Заєць

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Останніми роками в Україні відбувається кардинальне реформування багатьох сфер суспільного життя, також і галузі кримінального судочинства. Серед новел кримінального процесуального законодавства слід виділити інститут процесуального керівництва досудовим розслідуванням, що передбачає здійснення прокурором повноважень у частині проведення слідчих (розшукових) дій. Саме при проведенні слідчих (розшукових) дій найчастіше трапляються випадки недотримання вимог кримінального процесуального закону, які призводять до порушення прав та законних інтересів учасників кримінального судочинства, підривають авторитет кримінального правосуддя, призводять до невиконання завдань кримінального провадження. Необхідність вивчення питань здійснення прокурором повноважень у частині проведення слідчих (розшукових) дій зумовлена і недостатнім рівнем правового регулювання, що пов'язано, зокрема, і з неналежним науково-теоретичним обґрунтуванням і розробленням досліджуваних проблем у науці кримінального процесу.

Аналіз статистичних даних свідчить про високу активність прокурорів щодо здійснення повноважень у частині проведення слідчих (розшукових) дій та значний обсяг виконуваних ними завдань. Так прокурорами в 2013 р. у цілому по Україні було погоджено 64,2 тис. клопотань слідчих про проведення обшуків (або особисто внесено до суду таких клопотань), у 2014 р. – 67 тис. клопотань, у 2015 р. – 75,2 тис. клопотань, у 2016 р. – 94,7 тис. клопотань, за 6 місяців 2017 р. – 48,2 тис. клопотань. За 2016 р. прокурорами було розглянуто 53051 клопотання слідчих про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, із них по 1954 відмовлено в задоволенні, прокурорами особисто внесено до суду 10173 такі клопотання, самостійно прийнято 4127 рішень про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, що не потребують дозволу слідчого судді. До того ж у 2016 р. прокурорами прийнято 12938 рішень про розсекречення матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій, прийнято 2556 рішень про припинення подальшого проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Про необхідність наукового розроблення проблем здійснення повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій свідчать результати анкетування працівників органів досудового розслідування Національної поліції України, 85 % яких вважають, що діяльність прокурорів за зазначеним напрямом потребує вдосконалення.

При цьому 39,7 % оцінюють її сучасний стан (за 5-бальною шкалою) як задовільний, 13,2 % - як незадовільний, 15 % - як вкрай незадовільний.

У науковій літературі питання здійснення повноважень прокурором під час досудового розслідування висвітлювався в працях таких відомих вчених як С.А. Альперт, Ю.П. Аленін, В.М. Бабкова, Є.М. Блажівський, В.І. Бояров, Т.В. Варфоломеева, А.Ф. Волобуєв, В.Г. Гончаренко, І.В. Гора, Ю.М. Грошевий, В.В. Долежан, В.А. Колесник, М.В. Косюта, О.М. Ларін, В.І. Малюга, В.Т. Маляренко, І.Є. Марочкін, О.Р. Михайленко, М.І. Мичко, М.М. Михеєнко, В.В. Назаров, В.Т. Нор, М.В. Руденко, М.А. Погорецький, В.М. Савицький, О.В. Сапін, Г.П. Середа, М.І. Смирнов, А.В. Столітній, В.В. Сухонос, О.Ю. Татаров, В.Я. Тацій, О.М. Толочко, В.М. Юрчишин, О.В. Копіца, Ю.Н. Коробко, А.В. Холостенко, О.О. Цимбалістенко, М.В. Черноусько, О.О. Шпак, Н.І. Щегель та ін. Варто зауважити, що в наявних наукових роботах питання здійснення повноважень прокурором або розглядалися за КПК 1960 р., або мали загальний характер і стосувалися досудового розслідування в цілому. Безпосередньо проблеми здійснення повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій лише фрагментарно викладені в дисертаціях В.М. Юрчишина («Функції прокурора у досудовому розслідуванні: теорія та практика», 2016), Ю.Н. Коробка («Процесуальні повноваження прокурора у досудовому кримінальному провадженні», 2016), М.В. Черноусько («Здійснення прокурором процесуального керівництва досудовим розслідуванням», 2017).

Отже, на сьогодні комплексна наукова розробка теоретичних, правових та організаційних питань здійснення повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій є актуальною та своєчасною.

Мета і завдання дослідження відповідно до предмета та об'єкта дослідження. *Мета* дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу чинного законодавства, положень теорії кримінального процесу, криміналістики, узагальнень практики діяльності органів прокуратури, органів досудового розслідування визначити сучасний стан здійснення повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій, розробити напрями вдосконалення цієї діяльності.

Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити наступні *завдання*:

- на підставі аналізу положень чинних нормативно-правових актів, положень теорії з'ясувати сутність здійснення повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій та його співвідношення із категорією «процесуальне керівництво досудовим розслідуванням»;

- розкрити завдання та повноваження прокурора в частині проведення слідчих (розшукових) дій;
- висвітлити сучасний стан здійснення повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій, визначених главою 20 Кримінального процесуального кодексу України (надалі - КПК України);
- виділити особливості здійснення повноважень прокурором у частині проведення негласних слідчих (розшукових) дій;
- з'ясувати специфіку здійснення повноважень прокурором у зв'язку з проведенням слідчих (розшукових) дій під час судового провадження;
- визначити особливості здійснення повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних проступків;
- запропонувати напрями вдосконалення здійснення повноважень прокурором при проведенні слідчих (розшукових) дій.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку зі здійсненням повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій.

Предметом дослідження є здійснення повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій.

Методи дослідження. У процесі дослідження застосовувалися наукові методи пізнання, зокрема: *діалектичний* – як загальний метод наукового пізнання дійсності, відповідно до якого всі явища досліджуються в їх взаємозв'язку. Він дозволив визначити здійснення повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій як окрему підсистему в загальній структурі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, що, у свою чергу, є складовою кримінальної процесуальної діяльності органів прокуратури та частиною правоохоронної функції держави (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2); *порівняльно-правовий*, за допомогою якого зіставлялися наявні теоретичні підходи щодо визначення й обґрунтування сутності здійснення повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій, його співвідношення з процесуальним керівництвом досудовим розслідуванням, а також зіставлялися положення чинного нормативно-правового регулювання (підрозділи 1.1, 1.2); *системно-структурний*, застосування якого дало змогу визначити роль та місце прокурора при проведенні слідчих (розшукових) дій, визначених главою 20 КПК України, також і за дорученням суду та в ході дізнання, негласних слідчих (розшукових) дій (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2); *аналіз та синтез* – для розкладання повноважень прокурора при проведенні

слідчих (розшукових) дій на складові елементи, з'ясування зв'язків між одержаними при аналізі частинами, поєднання їх в єдине ціле та визначення структури предмета (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 2.3); *програмно-цільовий* – для прогнозування на підставі теоретичних розробок шляхів розвитку здійснення повноважень прокурором у досудовому розслідуванні кримінальних проступків (підрозділ 3.1); *статистичний* – для аналізу і зіставлення кількісних та інших даних щодо виконання прокурором своїх повноважень при проведенні слідчих (розшукових) дій (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 2.3, 3.2); *метод експертного оцінювання*, за допомогою якого в процесі інтерв'ювання узагальнювалися думки та бачення працівників органів досудового розслідування щодо вдосконалення діяльності прокурора у зв'язку з проведенням слідчих (розшукових) дій (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2). Прикладна частина дослідження виконана із застосуванням методів опитування, спостереження, аналізу документів та емпіричного матеріалу.

Емпіричну базу дисертації складають дані статистичної звітності Генеральної прокуратури України за 2012-2017 рр., результати узагальнення судової та слідчої практики, судові рішення, розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень, матеріали 124 кримінальних проваджень, зведені відомості, одержані в результаті анкетування 264 працівників органів досудового розслідування НП України та прокурорів – процесуальних керівників, експертного опитування 42 досвідчених слідчих, а також особистий досвід роботи дисертанта в органах судової влади.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням теоретичних, нормативно-правових та організаційних засад здійснення повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій. Це дозволило автору сформулювати низку наукових положень, висновків і пропозицій:

а) уперше:

- надано авторське визначення поняття «здійснення повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій» як складової процесуального керівництва досудовим розслідуванням, що першочергово пов'язується не з виконанням прокурором слідчих або організаційних функцій, а зумовлюється метою забезпечення додержання законів у зв'язку з проведенням слідчих (розшукових) дій; розкрито співвідношення категорій «процесуальне керівництво досудовим розслідуванням» та «здійснення повноважень прокурором у частині

проведення слідчих (розшукових) дій», що співвідносяться між собою як загальне і окреме;

- розкрито роль прокурора в частині проведення слідчих (розшукових) дій під час судового провадження, що полягає у своєчасному поданні суду клопотання про їх проведення за наявності достатніх відомостей, що згідно зі ст. 223 КПК України є підставами для проведення слідчих (розшукових) дій, а також у виконанні обов'язків, передбачених ч. 4 та 6 ст. 333 КПК України;

б) удосконалено:

- окремі теоретичні положення щодо завдань та повноважень прокурора в частині проведення слідчих (розшукових) дій та обґрунтовано, що від їх реалізації залежить повнота отримання (збирання) і перевірки доказів у кримінальному провадженні, допустимість їх використання в процесі доказування, а також ступінь додержання прав та законних інтересів учасників кримінального провадження при проведенні слідчих (розшукових) дій;

- наукові положення щодо здійснення повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій, визначених главою 20 КПК України, зокрема виділені повноваження, що реалізуються прокурорами – процесуальними керівниками в найбільшому ступені, з'ясовано, які форми реалізації повноважень щодо безпосереднього проведення слідчих (розшукових) дій прокурори використовують найчастіше; доведено, що здійснення прокурором слідчих повноважень несумісне з реалізацією функції нагляду за додержанням законів під час досудового розслідування, адже автоматично робить із прокурорів – процесуальних керівників суб'єктів розслідування та прямо впливає на їхню зацікавленість у результатах розслідування;

- рекомендації щодо здійснення повноважень прокурором у частині проведення негласних слідчих (розшукових) дій та виділені форми реалізації таких повноважень; доведено необхідність невідкладного розгляду прокурором клопотання слідчого до слідчого судді про проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій з метою його погодження або відмови в погодженні; обґрунтовано, що прокуророві в разі необхідності доцільно забороняти або припиняти подальше проведення лише тих негласних слідчих (розшукових) дій, рішення про проведення яких він приймає самостійно, чи щодо яких він звертається до слідчого судді для їх погодження, чи які він погоджує самостійно;

- теоретичні знання щодо здійснення повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового

розслідування кримінальних проступків та доведена доцільність нагляду під час дізнання за додержанням слідчими вимог КПК України щодо виконання дозволених слідчих (розшукових) дій;

в) дістали подальшого розвитку:

- пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства шляхом узгодження положень ст. 131-1 Конституції України, ст. 36 КПК України та ст. 2 Закону України «Про прокуратуру», внесення змін та доповнень до чинних нормативно-правових актів, зокрема п. 5 ч. 1 ст. 36, ч. 3 ст. 246, ст. 300 КПК України.

Апробація матеріалів дисертації. Основні теоретичні положення, результати та висновки, що містяться в дисертації, оприлюднені та обговорювалися на міжнародних науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми сучасного правознавства» (м. Київ, 28-29 січня 2016 р.), «Проблеми теорії права і практики правореалізації на шляху України до ЄС» (м. Київ, 25-26 лютого 2016 р.), «Процесуальні аспекти досудового розслідування» (м. Одеса, 7 квітня 2017 р.).

Публікації. Основні теоретичні й практичні положення й пропозиції дисертації знайшли відображення в 9 наукових працях, із них 5 статей – у виданнях, що визначені як фахові з юридичних наук, 1 стаття – в іноземному юридичному виданні, 3 тези доповіді на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, змісту, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що включають сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дослідження становить 245 сторінок, із яких 172 – основного тексту. Список використаних джерел складається зі 172 найменувань на 20 сторінках, додатки – на 37 сторінках.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Обраний напрям дослідження спрямований на реалізацію положень Закону України від 11.07.2001 р. № 2623-III «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» (п. 1 ст. 3), Указу Президента України від 21.10.2011 р. № 1000/2011 «Про концепцію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю». Дослідження проведено відповідно до планів науково-дослідних робіт Класичного приватного університету за комплексною темою «Організаційно-правове, науково-методичне й інформаційне забезпечення досудового слідства та судового провадження» (державний реєстраційний номер 0111U008727). Тему дисертації в остаточній редакції затверджено на засіданні Вченої ради

Класичного приватного університету (протокол № 4 від 26 листопада 2014 р.).

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані:

- у *науково-дослідній роботі* – для подальшого розроблення проблемних питань здійснення повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій (акт впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ від 10.07.2017 р.);

- у *сфері правотворчості* – у результаті дослідження сформовано низку пропозицій щодо внесення змін і доповнень до чинного законодавства;

- у *практичній діяльності* органів досудового розслідування та органів прокуратури України (акт впровадження ГУНП України в Одеській області від 10.07.2017 р.);

- у *навчальному процесі* – викладені у дисертації положення використовуються при проведенні занять із навчальної дисципліни «Кримінальний процес» в Одеському державному університеті внутрішніх справ (акт впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ від 10.07.2017 р.).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується вибір теми дослідження, розкривається ступінь наукової розробленості проблеми, визначаються мета і завдання дослідження відповідно до предмета та об'єкта дослідження, методи дослідження, аргументуються наукова новизна, наводиться інформація про апробацію матеріалів дисертації, публікації, висвітлюється структура та обсяг дисертації, вказується на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами, наводиться практичне значення отриманих результатів.

Перший розділ «Теоретико-правові засади здійснення повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій» складається з двох підрозділів і присвячений аналізу правових основ здійснення повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій, з'ясуванню його сутності, розкриттю завдань і повноважень прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій.

У підрозділі 1.1. «Проблема та правові основи здійснення повноважень прокурором в частині проведення слідчих (розшукових) дій» приділено увагу положенням міжнародних нормативно-правових актів,

законів України та підзаконних актів, що передбачають здійснення повноважень прокурором під час досудового розслідування взагалі та при проведенні слідчих (розшукових) дій зокрема. Викладаються та аналізуються основні погляди вітчизняних вчених щодо сутності нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, щодо поняття та змісту процесуального керівництва досудовим розслідуванням, його об'єкта та предмета. На підставі цього визначено співвідношення між категоріями «процесуальне керівництво досудовим розслідуванням» і «здійснення повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій».

Висловлено думку про те, що здійснення повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій на сьогодні відбувається в межах реалізації конституційної функції прокуратури з організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляду за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку. Втім, повноваження щодо організації досудового розслідування та безпосереднього проведення слідчих (розшукових) дій, на перший погляд, мають характер повноважень органу досудового розслідування, що суперечить розумінню прокуратури як наглядової інстанції згідно із Законом України «Про прокуратуру» (ст. 2) та КПК України (ч. 2 ст. 36). Тож логічно припустити, що такі повноваження прокурора мають реалізовуватися виключно з метою нагляду за додержанням законів, а не з метою виконання слідчих функцій.

У підрозділі 1.2. «Завдання та повноваження прокурора в частині проведення слідчих (розшукових) дій» наведено класифікацію повноважень прокурора під час досудового розслідування, у структурі якої особливе місце відведено повноваженням щодо проведення слідчих (розшукових) дій (гласних і негласних). На підставі аналізу наявних у теорії точок зору та положень чинного законодавства визначено завдання прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій, а також з'ясовано обсяг повноважень прокурора в цій частині.

Зазначено, що за сучасних умов у найбільшому ступені реалізуються такі повноваження прокурора в частині проведення слідчих (розшукових) дій: надання доручення слідчому, органу досудового розслідування на проведення слідчих (розшукових) дій або вказівок щодо їх проведення чи участь у них, а в необхідних випадках – особисте проведення (що підтверджують 61,5 % респондентів); погодження клопотань слідчого до

слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій чи самостійне подання слідчому судді таких клопотань (що підтверджують 27,4 % респондентів); надання доручення на проведення слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам (3,8 % респондентів).

Обґрунтовано, що реалізація повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій зумовлена метою процесуального керівництва досудовим розслідуванням, що полягає в оперативному спрямуванні дій слідчого та уповноваженого оперативного підрозділу на вибір оптимального з точки зору додержання законів різновиду слідчих (розшукових) дій, їх правильну організацію і проведення задля швидкого отримання належних і допустимих доказів у кримінальному провадженні, дотриманні під час проведення слідчих (розшукових) дій прав і свобод усіх учасників кримінального провадження та інших осіб.

Другий розділ «Сучасний стан здійснення повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій» складається з трьох підрозділів, у яких висвітлюється сучасний стан здійснення повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій, визначених главою 20 КПК України, та негласних слідчих (розшукових) дій, також і під час судового провадження.

У *підрозділі 2.1. «Здійснення повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій, визначених главою 20 КПК України»* розглянуто основні напрями реалізації таких повноважень. Установлено, що прокурори переважно використовують такі форми реалізації повноважень щодо безпосереднього проведення слідчих (розшукових) дій: доручають слідчому, оперативним підрозділам їх проведення (що підтверджують 80 % працівників органів досудового розслідування); беруть участь у слідчих діях, що проводяться слідчим або оперативним підрозділом (13,2 % респондентів); особисто проводять слідчі (розшукові) дії (0,9 % респондентів); узагалі не реалізують зазначених повноважень (6 % респондентів). Установлено, що прокурори особисто найчастіше проводять обшук, що підтвердили 54,7 % респондентів. Обґрунтовано, що особисте проведення слідчих (розшукових) дій негативно позначається на ефективності діяльності прокурора як у даному кримінальному провадженні, так і в інших, оскільки вимагає від нього підготовки й організації в її проведенні, що є значним за фізичним обсягом роботи та часовими втратами.

З'ясовано, що частка кримінальних проваджень (від загальної кількості), по яких прокурор бере участь у проведенні слідчих (розшукових) дій, становить менше 10 %, про що висловилися 56,4 %

респондентів, 20,9 % зазначають, що ця частка – близько 10-20 %. Думки респондентів розділилися щодо визначення частки кримінальних проваджень, по яких прокурор надає доручення (вказівки) слідчим, оперативним підрозділам на проведення слідчих (розшукових) дій: 27 % респондентів вважають, що вона становить більше 90 %, 20,9 % респондентів – близько 30-40 %, 12,4% респондентів – близько 60-70 %.

Піддається критиці думка про посилення повноважень прокурора щодо проведення ним слідчих (розшукових) дій. Доведено, що прокурор першочергово має спрямовувати свою увагу на забезпечення відповідності дій та рішень слідчого в частині проведення слідчих (розшукових) дій вимогам КПК України, дотримання при цьому прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. 83 % респондентів вважають, що визначені в КПК повноваження прокурора обмежують процесуальну самостійність слідчого, з них 71 % стверджують, що це негативно позначається на ефективності досудового розслідування. Результати дослідження підтверджують, що саме слідчий є центральним (основним) суб'єктом у питанні організації та проведення слідчих (розшукових) дій, про що висловилися 69,6 % респондентів.

У підрозділі 2.2. «Повноваження прокурора в частині проведення негласних слідчих (розшукових) дій» приділено увагу діяльності прокурорів щодо дотримання норм КПК України у зв'язку з їх проведенням, що має вкрай важливе значення для доказування. Виділено форми, в яких прокурор реалізує свої повноваження в частині проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Установлено, що в слідчій практиці трапляється випадки, коли прокурор необгрунтовано затримує перевірку клопотання слідчого про проведення негласної слідчої (розшукової) дії, що підтверджують 35,5 % респондентів з-поміж 68,8 % тих, кому доводилося приймати рішення про їх проведення. У зв'язку із цим сформульовано пропозиції щодо доповнення чинного КПК України.

Обгрунтовано, що наявність випадків, коли прокурор забороняє проведення або припиняє проведення негласної слідчої (розшукової) дії, що розпочата слідчим, що підтверджують 38 % респондентів (2556 випадків за 2016 р.), зумовлює необхідність внесення змін до ч. 3 ст. 246 КПК України в тій частині, що прокурор має право заборонити або припинити подальше проведення лише тих дій, рішення про проведення яких він приймає самостійно, чи щодо яких він звертається до слідчого судді для їх погодження, чи які він погоджує самостійно.

Доведено, що безпосереднє проведення переважної більшості негласних слідчих (розшукових) дій компетентними оперативними

підрозділами викликає необхідність внести зміни до ст. 36 КПК України та передбачити можливість надання прокурором вказівок відповідним оперативним підрозділам щодо їх проведення. Акцентовано увагу на вагомій ролі прокурора у випадках проведення негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді згідно із ч. 1 ст. 250 КПК України, а також при перевірці результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Наголошено, що в регулярному наданні прокуророві результатів негласних слідчих (розшукових) дій (щоденного, щотижневого тощо звітування) немає необхідності, оскільки безперервний моніторинг динаміки діяльності особи, стосовно якої ці дії проводяться, та обрання відповідної слідчої тактики є завданнями слідчого та не охоплюється виконанням наглядових функцій.

У підрозділі 2.3. «Специфіка здійснення повноважень прокурором у зв'язку з проведенням слідчих (розшукових) дій під час судового провадження» зазначено, що трапляються непоодинокі випадки, коли під час судового розгляду виникає необхідність у встановленні або перевірці обставин, що мають суттєве значення для кримінального провадження, і ці обставини не можуть бути встановлені або перевірені іншим шляхом, окрім як проведенням слідчих (розшукових) дій. Стверджується, що кількість ухвал суду про доручення органу досудового розслідування провести певні слідчі (розшукові) дії, що приймаються за клопотанням прокурора, із року в рік збільшується.

Автором визначено роль прокурора у зв'язку з проведенням слідчих (розшукових) дій під час судового провадження, що полягає у своєчасному поданні суду клопотання про їх проведення за наявності достатніх відомостей, що згідно зі ст. 223 КПК України є підставами для проведення слідчих (розшукових) дій, а також у виконанні обов'язків, передбачених ч. 4 та ч. 6 ст. 333 КПК України. Зазначено, що значна кількість відмов судами в задоволенні клопотань прокурора про проведення слідчих (розшукових) дій зумовлена неналежним виконанням прокурорами обов'язку щодо доведення обставин, передбачених ч. 4 ст. 333 КПК України, та визнанням судами доводів прокурорів непереконаливими.

Наголошено, що змістовне навантаження положень ч. 3 і 4 ст. 333 КПК України передбачає, що прокурор має подавати суду клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій лише щодо тих обставин, які не можуть бути встановлені або перевірені судом безпосередньо під час судового розгляду. У зв'язку із цим піддається критиці існуюча практика задоволення клопотань прокурорів про проведення таких дій, що можуть

бути виконані судом самостійно в межах «однойменних» судових дій. Акцентовано увагу на поширенні випадків, коли в ухвалі суду про доручення проведення слідчої (розшукової) дії всупереч ч. 5 ст. 333 КПК України не зазначається, які саме слідчі (розшукові) дії необхідно провести, замість чого вказується мета їх проведення.

Третій розділ «Перспективи здійснення повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій» складається з двох підрозділів і присвячений здійсненню повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних проступків, а також визначенню напрямів удосконалення здійснення повноважень прокурора при проведенні слідчих (розшукових) дій.

У підрозділі 3.1. «Особливості здійснення повноважень прокурором в частині проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних проступків» автором підкреслено, що прокурор має здійснювати нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування як у формі досудового слідства, так і дізнання. Визначено перспективи досудового розслідування кримінальних проступків у майбутньому та основні ризики порушення законів, що можуть мати місце у зв'язку з проведенням слідчих дій. Наголошено, що на сьогодні КПК України не передбачає можливості змінити кримінально-правову кваліфікацію, якщо кримінальне провадження відкрито за фактом учинення кримінального правопорушення і особа, яка його вчинила, не встановлена. Це положення піддається критиці, оскільки кримінальне провадження може бути «умисно» розпочате за більш «тяжкою» кримінально-правовою кваліфікацією з метою використання всього арсеналу кримінальних процесуальних засобів, унаслідок чого виникає загроза порушення прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Зазначено, що прокурор по кримінальних провадженнях, пов'язаних з учиненням кримінальних проступків, має запобігати необґрунтованому застосуванню слідчим певних процесуальних засобів та проведенню окремих слідчих (розшукових) дій, які не є адекватними тяжкості кримінальних правопорушень. Заборона здійснювати негласні слідчі (розшукові) дії під час дізнання (ст. 300 КПК) зумовлена тим, що вони є непропорційними тяжкості кримінальних проступків, а тому їх проведення є недоцільним за таких умов. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час здійснення досудового розслідування щодо кримінальних проступків (дізнання) спричиняє для слідчого, прокурора кримінальну

відповідальність за перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК України). Із метою захисту прав та законних інтересів учасників кримінального провадження й унеможливлення потенційного зловживання стороною обвинувачення нормами процесуального закону в частині умисної кваліфікації кримінальних проступків як більш тяжких кримінальних правопорушень, запропоновано доповнити ст. 300 КПК України окремою частиною.

У підрозділі 3.2. «Напрями удосконалення повноважень прокурора в частині проведення слідчих (розшукових) дій» виділено чинники, що впливають на сучасний стан здійснення таких повноважень, зокрема суперечність процесуальних норм, недостатня урегульованість окремих інститутів, несумлінне ставлення учасників кримінального провадження до своїх процесуальних обов'язків, нерозуміння працівниками органів досудового розслідування сутності окремих положень КПК тощо. Розглянуто проблемні питання здійснення повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій, що є характерним для всіх етапів досудового розслідування, адже ризик неналежного додержання законів існує як на його початку, так і при вирішенні питання про повідомлення особі про підозру та про закінчення кримінального провадження. Установлено, що на початку досудового розслідування прокурор має здійснювати нагляд за додержанням законів при проведенні невідкладних слідчих (розшукових) дій, особливо огляду місця події, що нерідко проводиться до внесення відомостей до ЄРДР, також і в житлі або іншому володінні особи в порядку ч. 1 ст. 233 КПК України.

Обґрунтовано, що вирішення питання про повідомлення особі про підозру вимагає від прокурора визначення мінімального обсягу проведених слідчих (розшукових) дій та достатності здобутих при їх проведенні доказів для підозри особи в учиненні кримінального правопорушення, а в разі їх недостатності – надання доручення та (або) вказівок про проведення слідчих (розшукових) дій або особистого їх проведення. Обов'язок прокурора закінчити досудове розслідування в найкоротший строк після повідомлення особи про підозру, що визначений ст. 283 КПК, вимагає від нього визначення необхідності в проведенні окремих слідчих (розшукових) дій, спрямованих на збирання (перевірку) доказів із метою виконання вимог ст. 91 КПК, та застосування ним відповідних повноважень із цією метою.

ВИСНОВКИ

1. Здійснення повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій – це невід’ємна складова процесуального керівництва досудовим розслідуванням, що полягає в забезпеченні додержання законів у зв’язку з проведенням слідчих (розшукових) дій шляхом реалізації можливості доручати їх проведення та давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а в необхідних випадках – особисто проводити, погоджувати або відмовляти в погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про їх проведення чи самостійно подавати слідчому судді такі клопотання, а також у здійсненні із цією метою інших повноважень, передбачених КПК України.

Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та здійснення повноважень прокурором щодо проведення слідчих (розшукових) дій співвідносяться як загальне і окреме. Реалізація повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій має наглядовий характер та охоплюється категорією «нагляд за додержанням законів», оскільки: процесуальне керівництво є формою нагляду за додержанням законів під час досудового розслідування (ч. 2 ст. 36 КПК); чинне законодавство України визначає прокуратуру як наглядову інстанцію, а не як орган досудового розслідування (ст. 216 КПК).

2. Завданнями прокурора в частині проведення слідчих (розшукових) дій є: забезпечення своєчасного й оптимального з точки зору додержання законів проведення комплексу необхідних слідчих (розшукових) дій задля швидкого, всебічного, повного та неупередженого досудового розслідування кримінальних правопорушень; охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження під час проведення слідчих (розшукових) дій; запобігання порушенням закону при проведенні слідчих (розшукових) дій; виявлення, усунення порушень законів, допущених при проведенні слідчих (розшукових) дій; поновлення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, необґрунтовано порушених (обмежених) при проведенні слідчих (розшукових) дій.

Повноваження щодо проведення слідчих (розшукових) дій займають вагомe місце в структурі повноважень прокурора, що визначені КПК України, оскільки від їх реалізації залежить повнота отримання (збирання) і перевірки доказів у кримінальному провадженні, допустимість їх використання в процесі доказування, а також ступінь

додержання прав та законних інтересів учасників кримінального провадження при проведенні слідчих (розшукових) дій.

3. Законодавець проявляє непослідовність при визначенні обсягу повноважень прокурора в частині проведення слідчих (розшукових) дій, наділяючи прокуратуру, що не є органом досудового розслідування, не властивими для неї слідчими повноваженнями. Здійснення зазначених повноважень несумісне з реалізацією функції нагляду за додержанням законів, адже автоматично робить із прокурорів – процесуальних керівників суб'єктів розслідування та прямо впливає на їхню зацікавленість у його результатах. Ототожнення прокурора і слідчого на стадії досудового розслідування підміняє роль та місце прокурора в кримінальному судочинстві, тож повноваження прокурора в частині проведення слідчих (розшукових) дій потребують звуження, про що висловилися 47 % респондентів, або конкретизації (напр., лише в разі порушення прав та законних інтересів учасників кримінального провадження), що підтримують 39,7 % респондентів.

4. На відміну від слідчих (розшукових) дій, визначених главою 20 КПК України, прокурор не уповноважений самостійно проводити негласні слідчі (розшукові) дії, та реалізує повноваження щодо проведення останніх у таких формах: 1) прийняття рішення про проведення негласної слідчої (розшукової) дії; 2) отримання від слідчого повідомлення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій та отримані результати; 3) погодження клопотання слідчого до слідчого судді щодо проведення негласної слідчої (розшукової) дії; 4) звернення до слідчого судді з клопотанням про проведення негласної слідчої (розшукової) дії; 5) прийняття рішення про припинення подальшого проведення негласних слідчих (розшукових) дій; 6) заборона подальшого проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

5. Роль прокурора в частині проведення слідчих (розшукових) дій під час судового провадження полягає у:

- своєчасному поданні клопотання про їх проведення за наявності достатніх відомостей, що згідно зі ст. 223 КПК України є підставами для проведення слідчих (розшукових) дій;

- обов'язку доведення в межах клопотання, що слідчі (розшукові) дії, про проведення яких просить прокурор, не могли бути проведені під час досудового розслідування через те, що не були і не могли бути відомі обставини, які свідчать про необхідність їх проведення;

- обов'язку надати доступ до матеріалів, отриманих унаслідок проведення слідчих (розшукових) дій за дорученням суду, учасникам судового провадження та надати їх суду в установленій строк.

Прокурорам недоцільно під час судового провадження подавати суду клопотання про проведення органом досудового розслідування таких слідчих (розшукових) дій, що можуть бути здійснені судом самостійно в межах «однойменних» судових дій, які є подібними за порядком і тактикою проведення до слідчих (розшукових) дій, а саме: допит, огляд на місці, дослідження (огляд) речових доказів, дослідження (огляд) документів, пред'явлення для впізнання, проведення експертизи за ухвалою суду та ін. Наявна судова практика із задоволення таких клопотань у порядку ст. 333 КПК України суперечить принципу безпосередності дослідження судом показань, речей і документів, визначеному ст. 23 КПК України.

6. Запровадження інституту кримінальних проступків та досудового розслідування у формі дізнання вимагатиме в майбутньому від прокурорів – процесуальних керівників здійснювати нагляд за додержанням слідчими вимог КПК України щодо виконання дозволених слідчих (розшукових) дій, здійснення повноважень із метою недопущення проведення заборонених негласних слідчих (розшукових) дій шляхом відмови в погодженні подання на їх проведення, заборони проведення або своєчасного припинення подальшого їх проведення, а також вжиття заходів щодо поновлення порушених проведенням таких дій прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, притягнення винних до відповідальності, визначеної законом.

7. Потребують узгодження положення ст. 131-1 Конституції України, ст. 36 КПК України та ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» в частині чіткого визначення функції прокуратури під час проведення досудового розслідування, її характеру (наглядового, слідчого, організаційного), що суттєво впливає на визначення обсягу повноважень у частині проведення слідчих (розшукових) дій. Потребує вирішення протиріччя між п. 2 ч. 1 ст. 131-1 Конституції України, що передбачає здійснення прокуратурою організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням, та ч. 1 ст. 39 КПК України, що покладає на керівника органу досудового розслідування організацію досудового розслідування.

Із метою вдосконалення здійснення повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій потребує корегування та внесення відповідних змін та доповнень до:

Кримінального процесуального кодексу України:

- п. 5 ч. 1 ст. 36 викласти в такій редакції: «доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам або давати вказівки щодо їх проведення, обов'язкові для виконання в установлений прокурором строк»;

- ч. 3 ст. 246 після слів «... або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором» доповнити реченнями такого змісту:

«Розгляд клопотання слідчого до слідчого судді про проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій із метою його погодження або відмови в погодженні має здійснюватися прокурором невідкладно та завершуватися не пізніше шести годин із моменту отримання такого клопотання. Якщо прокурор не завершить розгляд клопотання у визначений строк, то він зобов'язаний самостійно звернутися до слідчого судді з відповідним клопотанням»;

- ст. 300 КПК доповнити частиною другою такого змісту:

«Протоколи щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, аудіо- або відеозаписи, фотознімки, інші результати, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх проведення речі і документи або їх копії не можуть використовуватися в доказуванні в кримінальному провадженні щодо кримінального проступку, навіть за умови, що такі докази здобуті під час досудового слідства, яке проводилося в порядку та на підставах, визначених КПК України».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові статті у фахових наукових виданнях

1. Гасанов Р. Н. Керівництво прокурора при відкритті кримінального провадження. *Наука і правоохорона*. 2014. № 4. Ч. 2. С. 33-37.

2. Гасанов Р. Н. Поняття процесуального керівництва прокурора досудовим розслідуванням. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2014. № 29. Ч. 2. С. 28-32.

3. Гасанов Р. Н. Мета та завдання прокурора щодо керівництва досудовим розслідуванням. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2015. Вип. 3-2. Т. 4. С. 54-59.

4. Гасанов Р. Н. Дізнання як форма досудового розслідування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. С. 47-51.

5. Гасанов Р. Н. Здійснення повноважень прокурором у зв'язку з проведенням слідчих (розшукових) дій під час судового провадження. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 1. С. 111-114.

Публікації у виданнях інших держав

6. Гасанов Р. Н. Роль и участие прокурора при расследовании уголовных преступков. *Право и политика*. 2016. № 1. С. 68-71.

Тези доповідей на науково-практичних конференціях

7. Гасанов Р. Н. Проблеми оптимізації керівництва прокурора досудовим слідством. *Актуальні проблеми сучасного правознавства* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28-29 січня 2016 р.). К.: «Науково-дослідний інститут публічного права», 2016. С. 40-42.

8. Гасанов Р. Н. Керівництво прокурора при закінченні досудового слідства. *Проблеми теорії права і практики правореалізації на шляху України до ЄС* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25-26 лютого 2016 р.). К.: «Науково-дослідний інститут публічного права», 2016. С. 22-24.

9. Гасанов Р. Н. До питання про здійснення повноважень прокурором під час судового провадження в частині проведення слідчих (розшукових) дій. *Процесуальні аспекти досудового розслідування* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 7 квітня 2017 р.). Одеса: ОДУВС, 2017. С. 42-45.

АНОТАЦІЯ

Гасанов Р.Н. Здійснення повноважень прокурором в частині проведення слідчих (розшукових) дій. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Одеський державний університет внутрішніх справ, Одеса, 2017.

Здійснено перше у вітчизняній науці комплексне дослідження теоретичних, нормативно-правових та організаційних засад здійснення повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій. З'ясовано сутність здійснення повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій, розкрито завдання та повноваження прокурора в цій частині.

Висвітлено сучасний стан здійснення повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій, визначених главою 20 КПК України, та негласних слідчих (розшукових) дій. Викладено специфіку здійснення повноважень прокурором у зв'язку з проведенням слідчих

(розшукових) дій під час судового провадження. Визначено особливості здійснення повноважень прокурором у частині проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних проступків. Запропоновано напрями вдосконалення здійснення повноважень прокурором при проведенні слідчих (розшукових) дій.

Ключові слова: прокурор, кримінальне провадження, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, слідчі (розшукові) дії, дізнання.

АННОТАЦІЯ

Гасанов Р.Н. Осуществление полномочий прокурором в части проведения следственных (розыскных) действий. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 - уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. - Одесский государственный университет внутренних дел, Одесса, 2017.

Проведено первое в отечественной науке комплексное исследование теоретических, нормативно-правовых и организационных основ осуществления полномочий прокурором в части проведения следственных (розыскных) действий. Выявлена сущность осуществления полномочий прокурором в части проведения следственных (розыскных) действий и его соотношение с категорией «процессуальное руководство досудебным расследованием». Раскрыты задачи и полномочия прокурора в части проведения следственных (розыскных) действий. Обосновано, что от их решения зависит полнота получения (сбора) и проверки доказательств в уголовном производстве, допустимость их использования в процессе доказывания, а также степень соблюдения прав и законных интересов участников уголовного судопроизводства.

Освещено современное состояние осуществления полномочий прокурором в части проведения следственных (розыскных) действий, определенных в главе 20 УПК Украины. Выявлено, что законодатель проявляет непоследовательность при определении таких полномочий, наделяя прокуратуру, которая не является органом досудебного расследования, несвойственными для нее следственными функциями. Доказано, что осуществление прокурором следственных полномочий несовместимо с реализацией функции надзора за соблюдением законов во время досудебного расследования, поскольку автоматически делает из прокуроров – процессуальных руководителей субъектов расследования и напрямую влияет на их заинтересованность в результатах расследования.

Выделены особенности осуществления полномочий прокурором в части проведения негласных следственных (розыскных) действий. Доказана необходимость безотлагательного рассмотрения прокурором ходатайства следователя к следственному судье об их проведении. Изложена специфика осуществления полномочий прокурором в связи с проведением следственных (розыскных) действий во время судебного производства. Раскрыта роль прокурора в этой части, которая заключается в своевременном представлении суду ходатайства об их проведении при наличии достаточных сведений, которые являются основанием для проведения следственных (розыскных) действий, а также выполнении обязанностей, предусмотренных ч. 4 и 6 ст. 333 УПК Украины.

Определены особенности осуществления полномочий прокурором в части проведения следственных (розыскных) действий во время досудебного расследования уголовных проступков и доказана целесообразность осуществления надзора за соблюдением следователями требований УПК относительно проведения следственных действий. Сформулированы предложения по оптимизации действующего законодательства, согласования положений ст. 131-1 Конституции Украины, ст. 36 УПК Украины и ст. 2 Закона Украины «О прокуратуре», внесения изменений и дополнений в ст.ст. 36, 246, 300 УПК Украины.

Ключевые слова: прокурор, уголовное производство, процессуальное руководство досудебным расследованием, следственные (розыскные) действия, дознание.

SUMMARY

Hasanov R.N. Implementation of the prosecutor's authority so far as relevant conducting of investigative (search) actions. - Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

Dissertation for gaining the degree of a candidate in Law, specialty 12.00.09 - criminal Procedure and criminalistics; forensic examination; operational search activity. - Odessa State University of Internal Affairs, Odessa, 2017.

The comprehensive research in the theoretical, normative, legal and organizational principles of the execution of powers by the prosecutor in carrying out investigation (search) actions was carried out made the first in the national science. The essence of implementation of powers by the prosecutor in the part of conducting investigation (search) actions, the tasks and powers of the prosecutor in this part are revealed.

The current state of execution of powers by the prosecutor in the part of conducting investigatory (search) actions, determined by chapter 20 of the CPC of Ukraine, and secret investigators (search) actions. The specifics of the exercise of powers by the prosecutor in connection with the conduct of investigative (search) actions during the court proceedings are presented. The peculiarities of exercising powers by the prosecutor in the part of conducting investigation (search) actions during pre-trial investigation of criminal misdemeanors are determined. The directions of improvement of the powers of the prosecutor in carrying out investigative (search) actions are offered.

Keywords: prosecutor, criminal proceedings, procedural guidance to pre-trial investigation, investigation (search) actions, inquiry.

Підписано до друку 21.09.2017. Формат 60x90/16. Папір офсетний.
Гарн. «Times New Roman». Друк цифровий. Ум. друк. арк. 0,9.

Наклад 100 прим.

Видавництво ОДУВС

м. Одеса, вул. Успенська, 1

Свідоцтво субекта видавничої справи ДК № 3507 від 25.06.2009 р.
тел. 0487431393; 0949464393 email –7431393@gmail.com